Biuletyn Z.W. PTTK w Łodzi

WĘDROWNIK

BIBLIOTEKA Nr 276 PTTK Łódź

Rok XXIX Listopad-grudzień 1984 Nr VI/294/84

Członkowie Rawskiego O/PTTK w Nagórzycach

fot. Stanisław Kłosowicz

Retkińskie „bociany" fot. Bohdan Bazyliński

Rzeźba przed Pałacem Ślubów w parku im. Wł. Hibnera
fot. Bohdan Bazyliński

Trzydzieści lat działalności Oddziału PTTK w Rawie Mazowieckiej

Oddział PTTK w Rawie Maz. rozpoczął działalność w lutym 1954 r., ale rozmowy w sprawie jego powołania toczyły się już od jesieni poprzedniego roku między kol.Wandą Sipowską z Rawy a kol.Witalisem Wolańskim z Łodzi.Najgorliwszą orędowniczką powołania jednostki PTTK w Rawie była właśnie kol.Wanda Sipowska,która doprowadziła do zebrania organizacyjnego w dn.18 II 1954 r. w świetlicy Rejonu Eksploatacji Dróg Publicznych .W zebraniu tym uczestniczył z ramienia Zarządu Okręgu PTTK w Łodzi kol.Feliks Bryś.Tego dnia wybrany został zarząd tymczasowy,a już następnego dnia - 19 II 1954 r. - stały Zarząd Oddziału PTTK w Rawie,który ukonstytuował się w składzie: Wanda Sipowska - prezes,Henryk Fadecki - v-prezes,Helena Gołdys - sekretarz,Barbara Leszczyńska - skarbnik oraz Stanisław Bagiński, Wincenty Bednarek,Jerzy Bieńkowski,Antoni Gruchała,Ryszard Idzikowski i Tomasz Lewandowski.

Na początku Oddział opierał swą działalność o koło PTTK przy Rejonie Dróg Publicznych,którego kierownik - inż.Bagiński - należał do czynnych działaczy Oddziału.Dzięki jego życzliwości można było organizować wycieczki krajoznawcze wykorzystując zakładowe samochody ciężarowe przystosowane do przewozu osób.W 1954 r. zorganizowano wycieczki do Warszawy,do Łowicza i znów do Warszawy.Zważywszy na szczupłość kadry,brak doświadczenia,brak lokalu i pieniędzy - było to spore osiągnięcie.

W 1955 r. z inicjatywy kol.Sipowskiej powstała przy Oddziale Komisja Opieki nad Zabytkami,która też organizowała wycieczki dla członków i sympatyków PTTK zainteresowanych tą problematyką.

W 1956 r. wynikła sprawa stanicy wodnej w Domaniewicach k.Nowego Miasta.Rozmowy i konsultacje wykazały,że lepiej ją przenieść z Domaniewic do Nowego Miasta.Wykonano to powierzając opiekę nad stanicą nowopowstałemu w Nowym Mieście Oddziałowi PTTK.W ten sposób Oddział PTTK w Rawie już u progu swej działalności przyczynił się do powstania nowej jednostki PTTK.

W styczniu 1958 r. urządzono wycieczkę na występy PZPiT "Mazowsze". Był to wyczyn nie lada,gdyż na koncerty "Mazowsza" zawsze brakowało biletów,ale dzięki zapobiegliwości kol.Sipowskiej sprawę załatwiono.

Jak wspomina kol.Wanda Sipowska,na wycieczkach zdarzały się różne przygody.Pewnego razu zorganizowana była duża wycieczka /dwoma samochodami/ do Łodzi,gdzie o umówionej godzinie oczekiwał przewodnik. Tymczasem pierwszy samochód gwałtownie zahamował,drugi nie zdążył go ominąć i otarł się na szczęście tylko bokiem.Nic nikomu się nie

stało,ale oba wozy straciły szyby,a jeden z nich nawet drzwi do szoferki. Za te zniszczenia trzeba było później zapłacić,a z programu wycieczki też wiele nie zostało.

Dużo mówimy o tych pierwszych wycieczkach,gdyż one najbardziej zachęcały do wstępowania w szeregi Towarzystwa i do dalszej w nim działalności.Poza wycieczkami autokarowymi organizowane były wycieczki piesze po okolicach Rawy,sprowadzaliśmy z Łodzi prelegentów,którzy wyświetlali filmy krajoznawcze,nawiązaliśmy kontakt z Ligą Ochrony Przyrody,prowadzona też była przez działaczy sprzedaż książeczek "Autostop".Mimo to jednak działalność słabła,aż w 1961 r.Oddział został rozwiązany.Pozostała tylko Komisja Opieki nad Zabytkami.

Dopiero w 1964 r. z inicjatywy ówczesnego przewodniczącego Powiatowego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki,Artura Walendzika,powstało koło PTTK przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej,które stało się bazą dla reaktywowanego Oddziału.Funkcję prezesa Zarządu pełnił do 1968 r. kol.Tadeusz Dziekański,który i później wchodził w skład Zarządu.

Od marca 1968 r. prezesem został kol.Stanisław Kłosowicz,wiceprezesem kol.Tadeusz Dziekański,sekretarzem - kol.Jerzy Augustyniak,skarbnikiem kol.Bronisław Tyrawski,a członkami Zarządu - kol.kol.Wojciech Zembowicz,Michał Sobolewski i Stanisława Brokowska. Oddział nadal nie posiadał lokalu,toteż zebrania odbywały się w biurze wiceprezesa. Najważniejszym zadaniem nowego Zarządu było powołanie kolejnych kół PTTK - powstały one na początku 1969 r. przy Liceum Ogólnokształcącym, przy Spółdzielni Inwalidów,przy Zakładach Odzieżowych i przy Liceum dla Pracujących.Jeszcze pod koniec 1968 r. powstała w Rawie filia BORT-u Oddziału PTTK w Tomaszowie,ale możliwości pracy były znikome i w połowie 1970 r. placówka ta została zlikwidowana.

W 1969 r. zorganizowano pierwszy w Rawie kurs organizatorów turystyki - było po nim 18 absolwentów.Odbył się rajd motocyklowy,powstały komisje: fotograficzna i krajoznawcza,odbył się Zjazd Społecznych Opiekunów Zabytków Ziemi Rawskiej.Aktywną działalność w PTTK rozpoczął nowy kierownik Muzeum Ziemi Rawskiej,kol.Piotr Zaręba,który podjął się prowadzenia Komisji Opieki nad Zabytkami.Liczba członków Oddziału wzrosła w jednym tylko 1969 r. z 64 do 206 osób.

W 1970 r. wybrany został nowy Zarząd Oddziału: prezes - kol.Stanisław Kłosowicz,wiceprezesi - kol.kol.Tadeusz Dziekański i Stanisław Urbański, sekretarz - kol.Piotr Zaręba,skarbnik - kol.Lucjan Zagajewski oraz członkowie - kol.kol.Stanisław Cupryjak,Mirosława Pietrzykowska-Piórkowska,Wojciech Zembowicz,Ryszard Zdziechowski,a ponadto dokooptowano kol.kol.Annę Kamińską i Adama Szałwińskiego.W tymże roku zatrudniono w Oddziale pracownika na 1/2 etatu.

W 1971 r. zorganizowano rajd motorowy szlakiem F.Zubrzyckiego oraz kolejny Zjazd Społecznych Opiekunów Zabytków.

W 1972 r. powstał przy OSP w Rawie Klub Płetwonurków,któremu przewodniczył kol.Roman Kwiatek,wybrany w skład Zarządu Oddziału na kolejnym zebraniu sprawozdawczo-wyborczym.

W 1973 r. Oddział Rawski miał już 7 kół /w tym 2 szkolne/,Klub Płetwonurków i SKKT przy LO. Z okazji 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika zorganizowano konkurs poświęcony wielkiemu astronomowi.

W 1975 r. po nowym podziale administracyjnym kraju Rawa Mazowiecka znalazła się w granicach woj.skierniewickiego,a Oddział PTTK podlegał organizacyjnie Zarządowi Wojewódzkiemu PTTK w Skierniewicach.Rozpoczęły się intensywne starania o lokal,uwieńczone wreszcie powodzeniem - w 1976 r. Oddział otrzymał 2 pokoiki przy ul.H.Sawickiej 1. Otrzymano środki z ZG PTTK na zagospodarowanie tego "ciasnego,ale własnego" lokalu.

W końcu 1976 r. na kolejnym Zjeździe Sprawozdawczo-Wyborczym wybrano nowy Zarząd Oddziału w składzie: prezes - kol.Stanisław Karnowski, wiceprezes - kol.Roman Kwiatek,sekretarz - kol.Elżbieta Pułaczewska, skarbnik - kol.Mieczysław Jędrzejczyk i członkowie - kol.kol.Remigiusz Stachlewski,Stanisława Barańska,Wanda Sipowska,Stanisław Cupryjak,Tadeusz Dziekański i Stanisław Kłosowicz.Wybrano też Komisję Rewizyjną w składzie przewodniczący - kol.Stanisław Urbański i członkowie - kol.kol.Teresa Forma i Kornelia Dziekańska.

W 1976 r. Oddział liczył 227 członków.Działały trzy komisje: piesza, krajoznawcza i opieki nad zabytkami /zajmująca się 12 obiektami/.Oddział posiadał 1 przewodnika terenowego,1 przodownika turystyki pieszej, 3 instruktorów nurkowania swobodnego,1 instruktora krajoznawstwa,10 organizatorów turystyki.Zorganizowano 41 wycieczek dla 1102 uczestników.

W 1977 r. zorganizowano 32 wycieczki turystyki kwalifikowanej dla 774 uczestników,wiele odczytów i prelekcji z przeźroczami.Urządzano też nowy lokal,w czym duże zasługi mieli kol.kol.Stanisław Karnowski,Roman Kwiatek oraz Elżbieta Pułaczewska i jej mąż Włodzimierz - plastyk. Udało się zdobyć fundusze i zatrudnić na ryczałcie /obok księgowego/ sekretarza Oddziału,kol.Pułaczewską,która jednak już w końcu 1977 r. wyjechała do Łodzi.

W 1978 r. liczba członków wzrosła do 256 osób,zorganizowano też większą ilość wycieczek turystyki kwalifikowanej i powszechnej - były one jednak mniej liczne.Ta tendencja utrzymywała się i w latach następnych - imprez było więcej,a liczba uczestników utrzymywała się na jednakowym poziomie.Zwiększała się natomiast liczba osób posiadających uprawnienia turystyczne /w 1979 r. było 18 organizatorów turystyki w środowisku

młodzieżowym,17 społecznych opiekunów zabytków,17 instruktorów nurkowania swobodnego i 1 przodownik turystyki kolarskiej/.

W 1980 r. liczba członków Oddziału wynosiła 314 osób.Inne liczby związane z działalnością Oddziału pozostawały bez większych zmian.

Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy w 1981 r. powierzył funkcję prezesa kol.Kornelii Dziekańskiej,która przez kilka lat była przewodniczącą Koła Terenowego - bardzo prężnej jednostki Oddziału.W skład Zarządu weszli także kol.kol.Franciszek Bzinkiewicz /wiceprezes/,Roman Kwiatek /sekretarz/,Irena Gasińska /skarbnik/ oraz Stanisław Karnowski,Stanisław Cupryjak,Witold Białkowski,Maria Ożarska,Stanisław Urbański i Ryszard Gasiński. Oddział zrzeszał już 343 członków,zorganizowano 29 imprez turystyki kwalifikowanej i 7 - turystyki powszechnej.

W 1982 r. działały już 3 koła i 5 klubów na prawach kół /w tym 4 szkolne/.Koła te zorganizowały łącznie 33 imprezy turystyki pieszej, kolarskiej,kajakowej i motorowej.Rozwinęła się działalność odczytowa.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt zdobycia przez drużyny szkół rawskich pierwszych miejsc w województwie w eliminacjach Ogólnopolskiego Młodzieżowego Turnieju Turystyczno-Krajoznawczego.Na finałach woj.skierniewickie reprezentują: drużyna ze Szkoły Podstawowej nr 2 oraz drużyna z Harcerskiego Klubu "Tramp" przy Liceum Ogólnokształcącym. Jak z tego widać - "postawienie na młodzież" okazało się posunięciem szczęśliwym.Młodzież stanowi większość uczestników wycieczek i większość zdobywców odznak turystyki kwalifikowanej.

W 1983 r. młodzież rawska ponownie reprezentuje województwo w finałach Turnieju - ponownie HKT "Tramp" i SP nr 1. Duża w tym zasługa Opiekunów SKKT-PTTK - kol.Marii Ożarskiej z SP nr 1,kol.kol.Barbary Chojeckiej i Grażyny Stępień z SP nr 2 oraz kol.Ryszarda Gasińskiego z Liceum. Szczególnie aktywne w 1983 r. jest koło przy SP nr 1 - młodzież uczestniczyła w 8 rajdach,w ogólnopolskich zawodach na orientację zajęła 3 miejsce w skali kraju,zaś w konkursie "Czy znasz swoje miasto" podopieczni kol.Marii Ożarskiej zajęli trzy kolejne pierwsze miejsca. Komisja Opieki nad Zabytkami oraz Koło Terenowe uporządkowali groby zabytkowe na miejscowym cmentarzu,zaś kol.Maria Krajewska sporządziła ich inwentaryzację.

Rok 1983 zamknął 30-lecie działalności Oddziału PTTK w Rawie Maz. Lata te były różne - lepsze i gorsze,efekty naszych działań mniejsze i większe.Nie możemy pochwalić się wielkimi liczbami,wielkimi imprezami.Za największe osiągnięcie możemy uznać stale rosnącą liczbę członków PTTK - wyraz zainteresowań wyższego rzędu,które udało nam się rozbudzić wśród mieszkańców Rawy.Oddział nasz jest tzw oddziałem społecznym,bez zaplecza etatowego,bez znaczniejszych środków finansowych.

Opiera się tylko o społeczny zapał garstki aktywistów i o ich codzienną, żmudną pracę.

Opracowali na podstawie dokumentacji Oddziału
Wanda Sipowska
Stanisław Kłosowicz

25 rocznica śmierci dra Mieczysława Orłowicza

W dniu 4 października 1984 r. minęła 25 rocznica śmierci Doktora Mieczysława Orłowicza,jednego z czołowych działaczy krajoznawczych, wielkiego organizatora i propagatora polskiej turystyki,autora licznych prac poświęconych krajoznawstwu i turystyce.

Ten wielki krajoznawca urodził się w Komarnie k.Lwowa 17 grudnia 1881 r. Po ukończeniu gimnazjum studiuje na wyższych uczelniach Krakowa, Lwowa i poza granicami kraju.Od wczesnej młodości interesuje się turystyką.29 kwietnia 1906 r. zakłada we Lwowie Akademicki Klub Turystyczny pełniąc przez pięć kolejnych lat funkcję prezesa.Dzięki osobistym zainteresowaniom krajoznawczym prezesa i jego wpływowi na kolegów "z góry postanowiono sobie nie ograniczać się do gór,ale celowo,planowo i systematycznie zwiedzić cały kraj od Zbrucza i Czeremoszu po Białkę i Wisłę i dalej jeszcze,wybiegając poza granice polityczne...
W okresie ośmioletnim zorganizowaliśmy przeszło 500 wycieczek zbiorowych po kraju.Żadna ruina zamku,żaden ważniejszy zabytek historyczny i artystyczny,żaden jar Podola,żadna jaskinia,żaden wybitniejszy szczyt Karpat na całej ich przestrzeni,od Dornej Watry na Bukowinie po Łysą Górę na Śląsku nie pozostał nam obcym.Wycieczki nasze docierały wszędzie; grzbiet Miodoborów i jar Kręciłowski Zbrucza,step Pantalicha,bezkresne labirynty jaskiń w Krzywczu,historyczne wały Okopów Świętej Trójcy, zakręty Dniestru,puszcze Gorgan,fale Czeremoszu,a z drugiej strony kresy polszczyzny na Spiszu,Orawie,Śląsku - wszystko zdołaliśmy wielokrotnie przejść i zwiedzić... my pierwsi w kraju zerwać mieliśmy odwagę z turystyką górską jako początkiem i końcem turystyki,... a specjalnie z turystyką gimnastyczno-sportową,a skierowaliśmy ją na tory ogólnie krajoznawcze,pod względem intellektualnym nierównie donioślejsze".

Zainteresowania Mieczysława Orłowicza nie ograniczały się wyłącznie do działalności turystycznej,choć pełnił on funkcję prezesa Polskiego Towarzystwa Turystycznego we Lwowie,sekretarza Związku Turystycznego. Zajmował się również działalnością sportową,m.in.jako współzałożyciel i wiceprezes Lwowskiego Klubu Sportowego "Pogoń" oraz Akademickiego Związku Sportowego,a w 1919 r. organizował pierwszy w Polsce Komitet Olimpijski.

Po odzyskaniu niepodległości M.Orłowicz przenosi się do Warszawy. Pracuje tu na stanowisku kierownika Referatu Turystyki w Ministerstwie Robót Publicznych,a od 1932 r. do wybuchu wojny w 1939 r. w Wydziale Turystyki Ogólnej Ministerstwa Komunikacji.Dziełem Doktora jest m.in. organizacja pierwszego Polskiego Kongresu Turystycznego,opracowanie w 1919 r. planu rozwoju Zakopanego,poszerzonego w 1920 r. o inne polskie letniska podtatrzańskie.Z inicjatywy Orłowicza powstaje w 1924 r. Polski Związek Dziennikarzy i Publicystów Sportowych.

Po wyzwoleniu powraca do pracy w Ministerstwie Komunikacji,a następnie jest pracownikiem Komitetu d/s Turystyki.Praca zawodowa nie przeszkadza Doktorowi w działalności społecznej.Jest aktywnym członkiem zarządów Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego,Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego,a od 1950 r. - PTTK. W dowód uznania zasług dla rozwoju turystyki i krajoznawstwa otrzymuje w 1929 r. zaszczytny tytuł Honorowego Członka PTT,a w 1950 r. Członka Honorowego PTK i PTTK.

Mieczysław Orłowicz propagując krajoznawstwo sam bardzo dużo podróżuje i zwiedza.Zachwyca się pięknem zarówno ziemi ojczystej,jak i innych państw Europy.Wynikiem tych wędrówek jest blisko 150 przewodników turystycznych po Polsce i Europie.Nie zapomina o mieście,w którym żyje - znajduje czas na osobiste oprowadzanie wycieczek po Warszawie,pisze również przewodniki poświęcone stolicy.Prowadzi także ożywioną działalność publicystyczną.

W ostatnich latach swego bogatego życia całą swoją wiedzę poświęca "Słownikowi geografii turystycznej Polski",którego jest współautorem. Do ostatnich dni życia czynnie uczestniczy w wycieczkach turystycznych gromadząc wokół siebie liczne grono przyjaciół.

Umiera 4 października 1959 r. w Warszawie.Pochowany zostaje w Alei Zasłużonych na Powązkach,którym poświęcił jeden ze swych przewodników.

25 rocznica śmierci Mieczysława Orłowicza niech będzie nie tylko przypomnieniem jego sylwetki,niech zainicjuje powrót do takich imprez turystycznych,jakie organizował Doktor.

Jan Zienkiewicz

Cytat za "Ilustrowany przewodnik po Galicyi,Bukowinie,Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim",opr.dr M.O. Lwów 1919

TRASA DLA CIEBIE

Na Wysoczyznę Skierniewicką od Płyćwi do Lipiec Reymontowskich

Trasa prowadzi przez Wysoczyznę Skierniewicką z doliną rzeki Uchanki, rezerwat leśny "Uroczysko Bażantarni",pomnik ppłk T.Golki oraz przez Lasy Lipieckie z rezerwatem leśnym "Bukowiec".

Przebieg trasy wynoszącej ok.20 km jest następujący: PŁYĆWIA,PKP - Święte Nowaki - rez."Uroczysko Bażantarni" - Święte Laski - pomnik ppłk T.Golki - rez."Bukowiec - Sapy - LIPCE REYMONTOWSKIE,PKP.

Od stacji PKP Płyćwia - na linii Koluszki - Skierniewice - kierujemy się drogą prowadzącą wśród zabudowań wsi.Droga powoli opada w terenie i wyprowadza na pola otoczone z obu stron małymi wzniesieniami. Przed nami dolina rzeki Uchanki.Dochodzimy do poprzecznej drogi,przecinamy ją - droga staje się ścieżką.Obok lasku po prawej ścieżka doprowadza do rzeki.Przechodzimy przez mostek.Ścieżką prowadzącą w prawo idziemy przez las.Przy rozwidleniu ścieżek kierujemy się w lewo i wychodzimy na skraj lasu.Tutaj skręcamy w prawo,początkowo skrajem lasu, a później polną drogą dochodzimy do jednej z dróg prowadzących przez wieś Święte Nowaki.Skręcamy w prawo.Drogą tą,po ponownym przekroczeniu Uchanki,dochodzimy do rozwidlenia dróg.Skręcamy w lewo.Idziemy główną drogą prowadzącą przez wieś Święte Nowaki.Kończą się zabudowania wsi. Droga prowadzi teraz przez pola i małe laski z widokami na okoliczne wzgórza i dolinę Uchanki.Dochodzimy w pobliże rzeki i następnych zabudowań wsi.Po lewej mijamy pozostałości starego młyna w pobliżu mostu na rzece.Droga doprowadza do drogi prowadzącej w lewo przez most.Skręcamy w prawo i po chwili przy rozwidleniu dróg koło krzyża skręcamy w lewo.Mijamy następne zabudowania wsi i dochodzimy do polany z leśniczówką z I poł.XIX w. - obok tabliczka "Rezerwat Uroczysko Bażantarnia".

Rezerwat leśny "Uroczysko Bażantarnia"

Położony nad Uchanką.W końcu XVIII i w XIX w. uroczysko wchodziło w skład zwierzyńca myśliwskiego rezydencji skierniewickiej.Zachowały się 42 dęby szypułkowe o obwodach pni ponad 3 m /najgrubszy ponad 4,5 m/. Wytypowano 37 dębów jako pomniki przyrody; najładniejsze z nich zgrupowane są na polanie i obok leśniczówki.Rosną tu też 2 buki - pomniki przyrody o obwodach ponad 3 m.W celu obejrzenia następnych pomnikowych dębów należy pójść ścieżką prowadzącą obok leśniczówki.Prowadzi ona przez las,gdzie rozrzucone są wspaniałe dęby.Ich wiek wynosi ok.200 lat. Powierzchnia rezerwatu wynosi 4,8 ha. W przedstawionym opisie rezerwatu / na podstawie"Przewodnika po woj.łódzkim" R.Olaczka/ brak jest

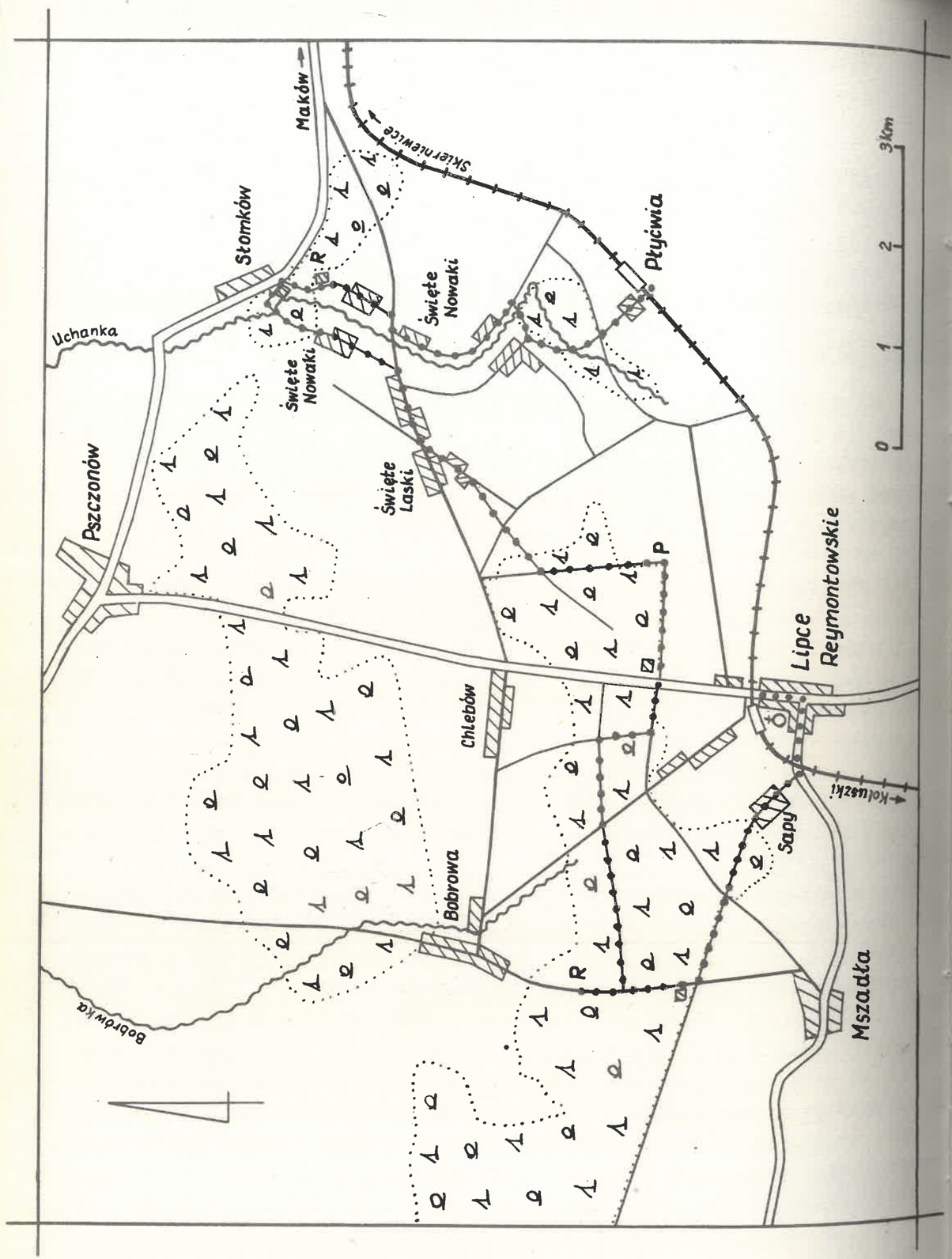

danych o dacie utworzenia rezerwatu.Zastanawiającym jest fakt,że w doskonale opracowanym przez Jana Szymańskiego folderze "Chronione obiekty przyrodnicze w województwie skierniewickim",wydanym przez Zarząd Główny Ligi Ochrony Przyrody /do użytku wewnętrznego/ nie ma ani słowa o uroczysku leśnym "Bażantarnia".

Dalej trasa prowadzi tą samą drogą przez las,do szosy Pszczonów - Maków.Obok budynku skręcamy w lewo.Drogą tą dochodzimy do młyna wodnomotorowego należącego do wsi Słomków.Przechodzimy przez most na Uchance. Droga skręca w lewo i prowadzi przez las.Mijamy następne zabudowania wsi Święte Nowaki i dalej przez małe laski dochodzimy do poprzecznej drogi z krzyżem po prawej i sklepem spożywczym po lewej.Skręcamy w prawo na drogę prowadzącą przez wieś Święte Laski.We wsi znajduje się murowana kapliczka z 1905 r.Mijamy po lewej budynek OSP i staw.Za stawem skręcamy w pierwszą drogę odchodzącą w lewo.Po drodze mijamy rozłożystą lipę rosnącą przy drodze i dochodzimy do ostatnich zabudowań wsi. Tutaj obok dębu i studni skręcamy na ścieżkę w prawo.Obok boiska dochodzimy przez pola do lasu.Leśna droga doprowadza do poprzecznej drogi, na którą skręcamy w lewo.Idziemy przez las.Przy drodze mijamy piękną sosnę o obwodzie 2,3 m /mierzona w 1984 r./.Dalej skrajem lasu dochodzimy do pomnika z tablicą:" W XV rocznicę śmierci. Tadeusz Golka ps.Stefan,ppłk BCh,obrońca Warszawy,szef wyszkolenia BCh okręgu warszawskiego.Poległ w walce z niemieckim faszyzmem 9 sierpnia 1944 r.". Do pomnika można dojść od stacji PKP Lipce Reymontowskie,ok 2 km drogą wg mapki.

Od pomnika skręcamy w prawo.Idziemy skrajem lasu i pól do szosy Lipce - Pszczonów,obok Leśnego Zakładu Doświadczalnego SGGS. Obok rośnie piękna sosna.Przecinamy szosę.Drogą przez pola dochodzimy do lasu. Skręcamy w prawo na szeroką drogę leśną.Droga ta prowadzi przez młody las.Dochodzimy do poprzecznej drogi,za którą rozciąga się piękny stary las.Skręcamy na tę drogę w lewo.Droga leśna zaczyna opadać w terenie. Dochodzimy do poprzecznej drogi prowadzącej z Lipiec do wsi Bobrowa. Przecinamy tę drogę - po drugiej stronie stary szlaban.Idziemy dalej piękną leśną drogą opadającą w terenie.Droga ta w dalszym swoim biegu wznosi się i doprowadza do leśnej polany z dużym bukiem.Mijamy drugą polanę z grupą buków.Za polaną,po prawej stronie drogi,pień ściętego olbrzymiego buka.Dochodzimy do poprzecznej szerokiej drogi leśnej. Skręcamy na tę drogę w prawo.W odległości ok.300 m spotykamy tablicę z napisem "Rezerwat".

Rezerwat leśny "Bukowiec" o powierzchni 1,7 ha utworzony został w 1931 r, a następnie uznany w 1951 r. Powstał ze względu na występowanie buka poza granicami jego gromadnego zasięgu w Polsce,na terenie lasu miesza-

nego.Przez środek rezerwatu przebiega droga szerokości 4 m ze wsi Mszadła do Wsi Bobrowa,będąca zarazem linią oddziałową.W oddziale po prawej /wschodniej/ stronie drogi są dwie warstwy drzew: pierwszą tworzą buki w wieku 150 - 190 lat i sosny 90 - 100-letnie,drugą - buki 40-letnie i graby 80-letnie.Po lewej stronie drogi /zachodniej/ występuje podobna flora,ale drzewa są niższe.

Po obejrzeniu rezerwatu wracamy tą samą drogą.Przez las dochodzimy do gajówki Mszadła - murowany budynek po prawej stronie drogi na skraju lasu.Za gajówką biegnie poprzeczna droga.Skręcamy na nią w lewo. Droga początkowo skrajem lasu i pól,a potem przez las.Wychodzimy z lasu na drogę prowadzącą przez wieś Sapy /obecnie Lipce/.Po przejściu wsi wychodzimy na szosę prowadzącą w prawo do wsi Mszadła.Skręcamy na szosę w lewo i po przejściu przejazdu kolejowego dochodzimy do centrum Lipiec Reymontowskich - dużej wsi znanej od 1338 r. Upamiętnił ją w "Chłopach" Władysław St.Reymont.Laureat nagrody Nobla spędził w Lipcach kilka lat życia,mieszkał w domku dróżnika kolejowego,położonym ok.0,5 km za stacją kolejową w kierunku Warszawy.Na ścianie domu tablica pamiątkowa:"Tu mieszkał St.Wł.Reymont w latach 1889 - 1891. Społeczeństwo Lipiec z okazji 25-lecia pracy zespołu "Wesele Boryny" 13 lipiec 1958 r.". Na budynku szkolnym tablica z napisem:"Ku czci Wł.Reymonta w dniu nadania szkole jego imienia,mieszkańcy Lipiec, 14 X 62 r.".

Na cmentarzu położonym po prawej stronie drogi /idąc od stacji kolejowej/ znajduje się symboliczna mogiła Boryny - krzyż ma wycięty napis "Boryna".Na tym samym cmentarzu znajduje się zbiorowa mogiła z tablicą:"Polegli w walce z niemieckim okupantem za wolność ojczyzny bohaterowie A.K." - następuje 10 nazwisk.

Murowany kościół z 1905 r. i 1930 r. na miejscu poprzedniego z 1870 r. Na cmentarzu położonym po lewej stronie drogi /idąc od stacji kolejowej/ drewniana kaplica konstrukcji zrębowej,zbudowana zapewne w XVIII w. Pomnik Tadeusza Kościuszki z napisem:"Naczelnikowi Narodu Polskiego, włościanie wsi Lipce,15 X 1917 r.".Przy stawie obelisk z tablicą głoszącą:"Miejsce uświęcone śmiercią Polaków walczących o wolność. 5 X 1942 r. zostali zamordowani przez Niemców" - nazwiska. Niemcy rozstrzelali tutaj ok.110 osób.

Muzeum Regionalne /oddział Muzeum Okręgowego w Żyrardowie/ powstało w 1982 r.Znajdują się w nim pamiątki związane z Reymontem.We wsi znajduje się też "Karczma Lipiecka".

Zbigniew Parafianowicz

Słownik patronów łódzkich ulic cz. IV

M

MACIEJEWSKI ARTUR - członek Komitetu Dzielnicowego PPR na Widzewie, członek Gwardii Ludowej.Działacz łódzkiego ruchu robotniczego,brał udział w licznych akcjach sabotażowych w firmie Zellgarn AG na Widzewie

(Ulica Maciejewskiego znajduje się na Widzewie i jest przedłużeniem ul.Widzewskiej od ul.Milionowej do ul.Przybyszewskiego.Nie posiada ona tabliczki z nazwą,nazwa ulicy widoczna jest wyłącznie przy oznaczeniu posesji numerem 10,bez imienia patrona.W spisie ulic również brak imienia Maciejewskiego. Nazwa ta widnieje już na planie miasta z 1946 r.,ale w żadnych dokumentach,do których dotarłam,nie znalazłam imienia patrona ulicy.Po długich poszukiwaniach dowiedziałam się, że na Widzewie mieszkała rodzina Maciejewskich,którzy byli działaczami ruchu robotniczego.Brak jest jednak danych,którego imieniem nazwano ulicę.Najprawdopodobniej chodzi tutaj o Artura Maciejewskiego.Jeżeli ktoś z Czytelników "Wędrownika" posiada informacje na ten temat,bardzo proszę o skontaktowanie się z Redakcją. A.P.)

MACKIEWICZ ANTONI (1826 - 1863) - dowódca oddziałów powstańczych na Żmudzi w okresie powstania styczniowego.W początkach marca 1863 r. zorganizował oddziały powstańcze na Żmudzi,stoczył wiele potyczek i bitew z wojskami rosyjskimi,niejednokrotnie wchodził w kolizję z miejscowymi obszarnikami,bywał odsuwany od dowództwa przez Rząd Narodowy.Oddział jego został rozbity pod Świętobrościem,a on stracony w Kownie.

MAJAKOWSKI WŁODZIMIERZ (1893 - 1930) - wybitny poeta rosyjski.Uczył się w Szkole Malarstwa,Rzeźby i Architektury,brał czynny udział w organizowaniu ruchu futurystycznego jako propagator nowej sztuki.Walka o nową sztukę wiązała się dla niego z walką o odnowę społeczną.W 1917 r. brał udział w naradzie pisarzy,malarzy i reżyserów w Smolnym na temat współpracy artystów z władzą radziecką,pisał liczne wiersze poświęcone rewolucji.Jednocześnie pisał wiele utworów lirycznych,jak poemat o miłości pt "O tym".Nowatorstwo jego poezji ściśle powiązane z poetyką futurystyczną polega na jemu tylko właściwej dynamice frazy poetyckiej wiersza, przełamuje on utarte kanony składni i języka.Słynne są jego wierszowane "schodki".Autor m.in."Łaźni","Pluskwy","Pełnym głosem","Człowieka", "Wierszy i poematów".

MAKUSZYŃSKI KORNEL (1884 - 1953) - pisarz,krytyk teatralny,felietonista,humorysta,wielki miłośnik Tatr i Zakopanego.W 1937 r. został członkiem Polskiej Akademii Literatury.Redaktor literacji "Rzeczpospolitej" w l.1920 - 24. Laureat państwowej nagrody literackiej w 1926 r. za "Pieśń o Ojczyźnie".W "Listach z Zakopanego" ukazujących się od 1921 r. poruszał w satyrycznej formie problemy,z jakimi borykało się jego ukochane Zakopane.Został Honorowym Obywatelem Zakopanego i honorowym członkiem Związku Górali.Uwielbiany był przez dzieci,dla których fundował nagrody w zawodach narciarskich i organizował akcje zakupu nart.Autor ulubionych przez dzieci i młodzież książek:"Przygody Koziołka Matołka","Awantura o Basię","Bezgrzeszne lata","Szatan z VII klasy", "Panna z mokrą głową" i in. W Łodzi Makuszyński obecny był na premierze "Snu nocy letniej" wystawianej w Teatrze Popularnym.

MALCZEWSKI JACEK (1854 - 1929) - malarz,jedna z wybitniejszych postaci okresu Młodej Polski,uczeń Jana Matejki.Dużo podróżował.Należał do stowarzyszenia "Sztuka",był profesorem krakowskiej ASP,malował portrety, kompozycje rodzajowe,alegoryczne,biblijne i pejzaże.Wykonał wiele realistycznych obrazów związanych tematycznie z Sybirem i polską martyrologią po powstaniu styczniowym,które cechował brunatny,monochromatyczny koloryt.Od 1890 r. jego obrazy cechuje symbolizm,w którym stworzył odrębny styl łączący baśniowość i realizm.Najbardziej znane dzieła to "Intrudukcja","Melancholia","Błędne koło",liczne portrety,autoportrety oraz syntetyczne pejzaże o impresjonistycznym kolorycie.

MAŁACHOWSKI STANISŁAW (1736 - 1809) - referendarz wielki koronny,marszałek Sejmu Czteroletniego.Jako poseł na sejm konwokacyjny w 1764 r. domagał się ściślejszego określenia władzy hetmańskiej i ograniczenia liberum veto.Odznaczał się niezwykłą prawością.Należał do Stronnictwa Patriotycznego.Brał czynny udział w uchwaleniu Konstytucji 3 Maja. Po przystąpieniu króla do Targowicy wystąpił z manifestem potępiającej akt konfederacji.W 1807 r. został prezesem Komisji Rządzącej,a następnie prezesem Rady Ministrów Księstwa Warszawskiego oraz objął prezesurę senatu.

MARCHLEWSKI JULIAN (1866 - 1925) - ps.Karski,działacz polskiego i międzynarodowego ruchu robotniczego,jeden z organizatorów i przywódców SDKPiL,ekonomista,publicysta,autor prac historycznych i ekonomicznych. Po rewolucji październikowej przebywał w ZSRR,gdzie m.in.opracował założenia programu agrarnego Międzynarodówki Komunistycznej oraz był współzałożycielem i redaktorem Komunistycznego Uniwersytetu Mniejszości Narodowych Zachodu. Pracował w Łodzi w farbiarni Zakładów I.K.Poznańskiego w 1891 r. Z jego inicjatywy doszło do pierwszych w Łodzi wystąpień związanych ze świętem 1 Maja.

MARUSARZÓWNA HELENA (1918 - 1941) - najlepsza narciarka polska w l. 1936 - 1939,podczas okupacji pełniła służbę kurierską.Zdobyła siedmiokrotnie tytuł mistrzyni Polski w konkurencjach alpejskich.Od jesieni 1939 r. była kurierką ruchu oporu.W marcu 1940 r. aresztowana przez hitlerowców,rozstrzelana w lasach koło Woli Podgórskiej pod Tarnowem.

MATEJKO JAN (1838 - 1893) - najwybitniejszy polski malarz historyczny. Wynikiem jego zamiłowania do studiów historycznych i zabytkoznawczych było powstanie zbioru dokumentarnych rysunków i wydanie publikacji "Ubiory w Polsce".Kolekcjonował przedmioty zabytkowe wykorzystując je jako modele.Od 1862 r. powstał szereg wielkich kompozycji i mniejszych obrazów poświęconych dziejom ojczystym.Był członkiem wielu akademii zagranicznych.Przez całe życie prowadził akcję w obronie zabytków sztuki.Był m.in. członkiem komitetu odbudowy Wawelu,brał udział w restauracji Sukiennic i kościoła Mariackiego,gdzie wykonał polichromię. Do najwybitniejszych dzieł należą:"Stańczyk","Kazanie Skargi","Rejtan", "Unia Lubelska","Bitwa pod Grunwaldem","Hołd Pruski" i in. oraz cykl rysunków "Poczet królów i książąt polskich".

MIANOWSKI JÓZEF (1804 - 1879) - lekarz,asystent kliniki lekarskiej w Wilnie,profesor fizjologii Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie i Petersburgu.Był również lekarzem naczelnym 2 szpitala wojsk lądowych i lekarzem dworu cesarskiego w Petersburgu. W l.1862 - 69 był rektorem Szkoły Głównej Warszawskiej.Zdobył wielką popularność jako lekarz i jako przyjaciel młodzieży polskiej studiującej w Petersburgu i Warszawie.Dla uczczenia jego pamięci towarzystwo pomocy dla osób pracujących naukowo założone w Warszawie w 1881 r. nazwano Kasą im.J.Mianowskiego.

MIARKA KAROL (1825 - 1882) - jeden z najwybitniejszych polskich działaczy na rzecz odrodzenia narodowego na Górnym Śląsku,nauczyciel i publicysta.W swoich utworach drukowanych w "Gwiazdce Cieszyńskiej" krytykował politykę niemiecką wobec Polaków.Występował w obronie języka polskiego.Nabył na własność wydawane w Chełmnie pismo "Katolik",przeniósł jego redakcję do Królewskiej Huty,gdzie założył księgarnię i podjął działalność wydawniczą.Bronił interesów ludności wiejskiej, był zwolennikiem powiązania obrony katolicyzmu i praw Kościoła z obroną praw narodowych ludności polskiej.

MICHAŁOWICZ JERZY (1903 - 1936) - lekarz pediatra,organizator i teoretyk sportu robotniczego w Polsce,działacz PPS,publicysta.W 1921 r. był jednym z założycieli Sportowego Klubu Robotniczo-Akademickiego,późniejszej "Skry".Pragnął za pośrednictwem szerokiej akcji kulturalnej i oświatowej oraz sportowej zapewnić rozwój młodzieży proletariackiej.Sam uprawiał lekkoatletykę i piłkę nożną.Współpracował z Robotniczym Towarzystwem Turystycznym "Naturfreunde" w Łodzi.Jako lekarz społecznik

zajął się problemem opieki zdrowotnej nad wychowaniem fizycznym.Przeprowadził pierwsze w Polsce masowe badania lekarskie zawodników.Założył wzorcowy Ogród Jordanowski w Klarysewie.Prowadził Stację opieki nad Matką i Dzieckiem.Autor ponad 80 artykułów popularnych i naukowych.

MICKIEWICZ ADAM (1798 - 1855) - wybitny poeta polski.Współzałożyciel Towarzystwa Filomatów.Skazany w 1824 r. na osiedlenie w głębi Rosji za działalność w stowarzyszeniach młodzieżowych przebywał w Petersburgu, Odessie,Moskwie,na Krymie,a następnie w Dreźnie i Paryżu.Wśród emigracji polskiej rozwijał działalność polityczną i publicystyczną.W 1848 r. utworzył we Włoszech legion polski,w 1849 r. współzałożyciel i redaktor "Trybuny Ludów".Zmarł w Stambule w trakcie formowania oddziałów polskich mających wziąć udział w wojnie krymskiej przeciw Rosji.Czołowy twórca romantyzmu polskiego.Jego twórczość wywarła wielki wpływ na rozwój literatury polskiej i literatur słowiańskich.Najbardziej znane utwory to:"Dziady","Pan Tadeusz","Sonety krymskie","Konrad Wallenrod", "Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego".

MIELCZARSKI ROMUALD (1871 - 1926) - działacz i teoretyk spółdzielczości spożywców.Jeden z pionierów organizacji spółdzielczości w Królestwie Polskim.Zwolennik zjednoczenia spółdzielczości spożywców,w kwietniu 1925 doprowadził do powstania Związku Spółdzielni Spożywców RP i został jego prezesem.Główny ideolog kierunku tzw spółdzielczości neutralnej, nie związanej z określonym nurtem politycznym,wywarł duży wpływ na koncepcje i praktyczną działalność polskiej spółdzielczości spożywców. Autor m.in."Celu i zadań stowarzyszenia spółdzielców".Główne jego prace zebrano w "Pismach"/1936/.

MIERZYŃSKI ZDZISŁAW - lekarz społecznik.W okresie I wojny światowej był członkiem i pierwszym prezesem Zarządu Ligi Państwowości Polskiej - oddziału w Łodzi.W okresie międzywojennym współpracował z doktorem Sterlingiem.Był przewodniczącym Stowarzyszenia Wolnomyślicieli Polskich w okresie międzywojennym.Innych danych brak.

MOCHNACKI MAURYCY (1803 lub 1804 - 1834) - krytyk literacki i muzyczny, publicysta,działacz polityczny,jeden z głównych przedstawicieli szlacheckiej myśli rewolucyjnej,członek Związku Wolnych Polaków ,współredaktor "Dziennika Warszawskiego","Gazety Polskiej","Kuriera Polskiego", jeden z przywódców Towarzystwa Patriotycznego.Uczestniczył w powstaniu listopadowym.Zwolennik reform społecznych,ale przeciwstawiał się polityce antyszlacheckiej.Występował przeciwko koncepcjom estetyki klasycystycznej,sformułował program literatury romantycznej.Autor m.in.prac: "Powstanie narodu polskiego w r.1830-31","O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym" oraz "Dzieł" w V tomach,"Pism" i "Pism wybranych".

Członkowie Rawskiego O/PTTK przed „czarnym obeliskiem" w Żelazowej Woli

fot. Stanisław Kłosowicz

Podczas zjazdu sprawozdawczo-wyborczego PTTK w Rawie w 1970 r.

fot. Stanisław Kłosowicz

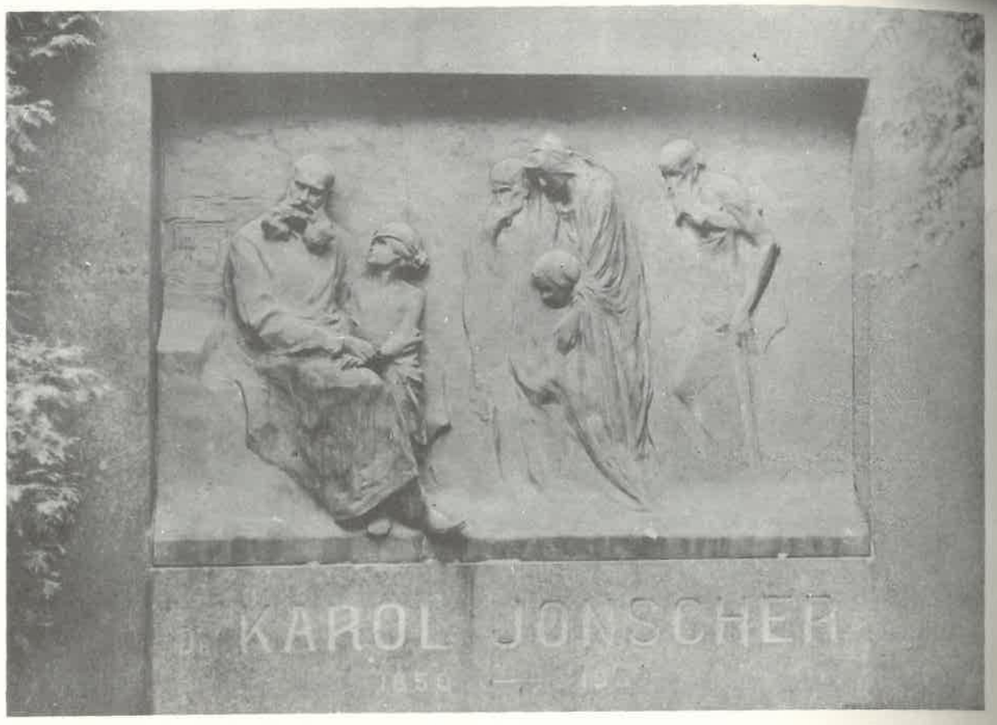

Płyta nagrobna dr Karola Jonschera na cmentarzu ewangelickim w Łodzi

fot. Bohdan Bazyliński

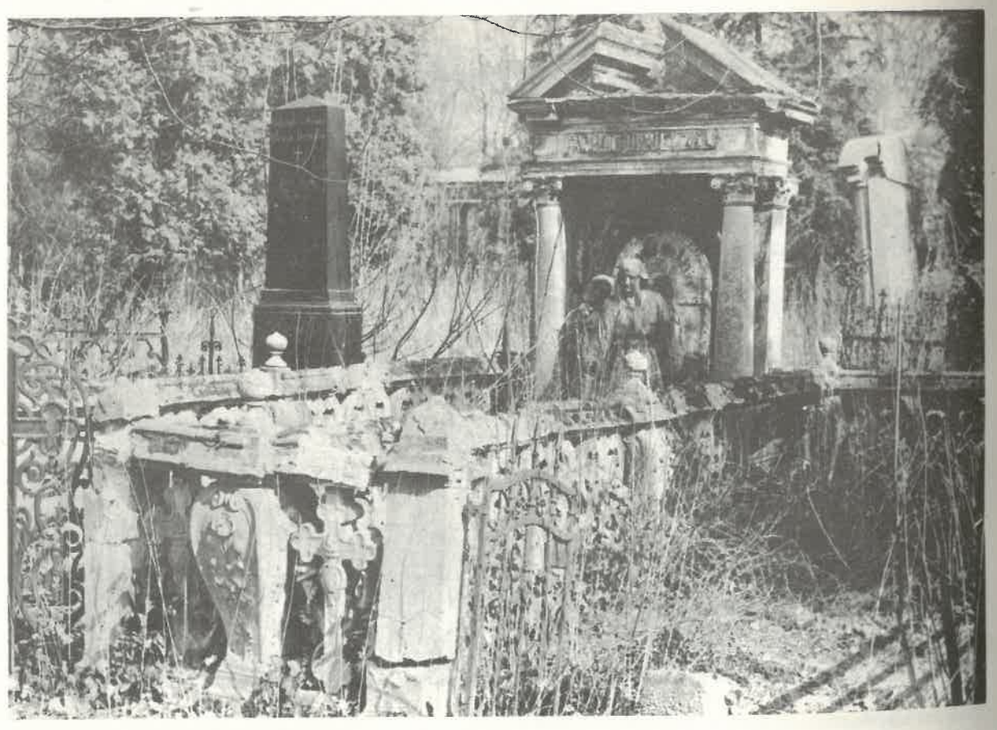

Na cmentarzu ewangelickim w Łodzi

fot. Bohdan Bazyliński

Fragment kaplicy Scheiblerów

fot. Bohdan Bazyliński

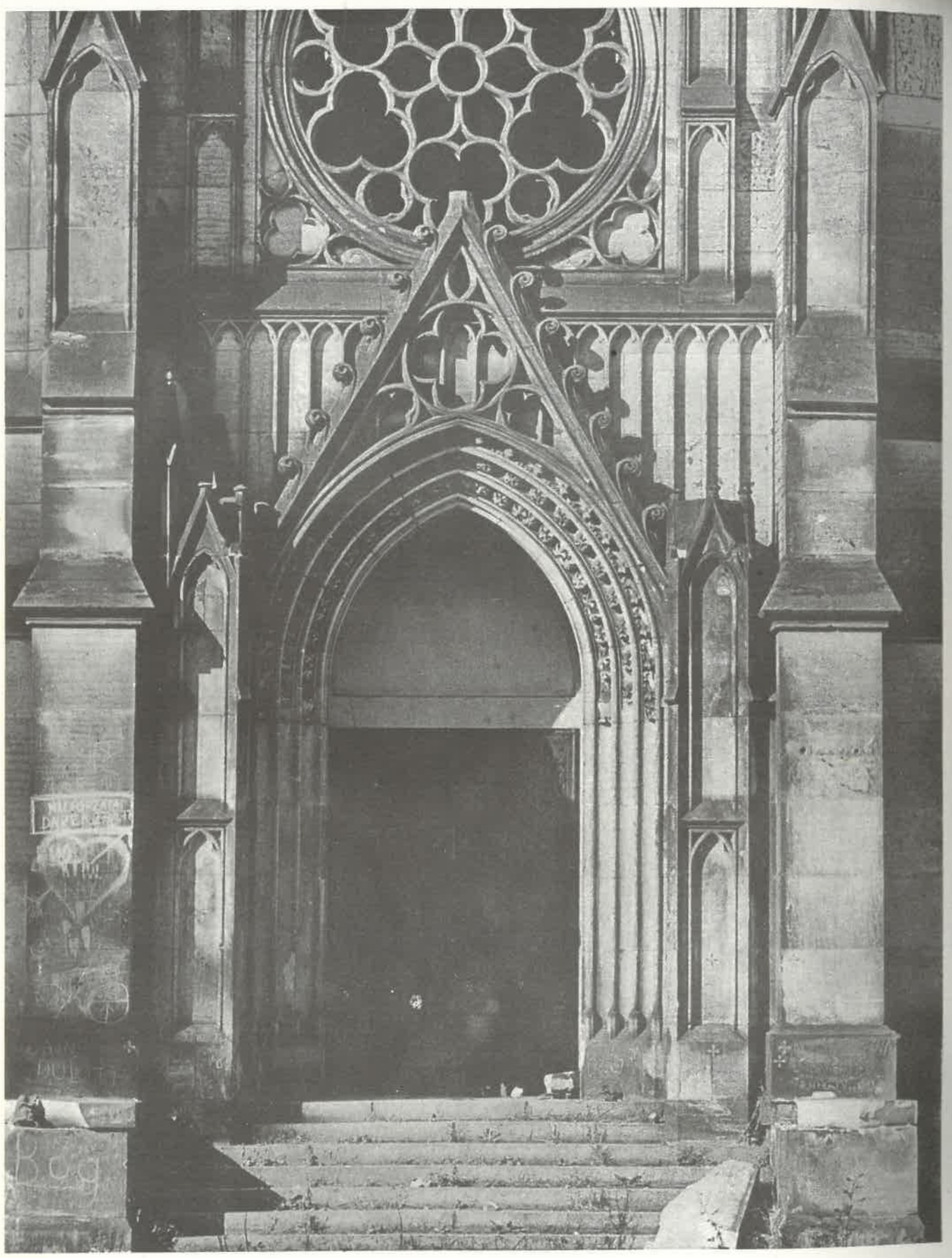

Portal kaplicy Scheiblerów

fot. Bohdan Bazyliński

MODRZEWSKI FRYCZ ANDRZEJ (ok.1503 - 1572) - najwybitniejszy pisarz społeczno-polityczny polskiego odrodzenia.W dziele "O poprawie Rzeczypospolitej" zawarł program radykalnej przebudowy ustrojowej państwa szlacheckiego w scentralizowaną - lecz nie absolutną - monarchię. Potępiał spekulację i lichwę,był przeciwnikiem monopoli w handlu, domagał się dobrego pieniądza i kontroli cen.Ideałem jego była równość wszystkich obywateli wobec prawa,całkowita wolność sumienia,eliminacja wojen zaborczych.

MONIUSZKO STANISŁAW (1819 - 1872) - największy polski kompozytor operowy,twórca polskiej opery narodowej.Był organistą w Wilnie,następnie dyrygentem Opery w Warszawie i profesorem warszawskiego Instytutu Muzycznego.Twórca kilkunastu oper,m.in."Halki","Strasznego dworu","Flisa", "Hrabiny",ponad 300 pieśni zebranych w 12 "Śpiewnikach domowych" /najbardziej znane:"Prząśniczka","Znasz-li ten kraj","Pieśń wieczorna"/, uwertury koncertowej "Bajka",mszy,kantat,litanii,utworów chóralnych, fortepianowych,dwóch kwartetów smyczkowych.

MORCINEK GUSTAW (1891 - 1963) - prozaik,publicysta.Uczestnik I wojny światowej,działacz plebiscytowy na Górnym Śląsku.W l.1920 - 36 był nauczycielem szkoły powszechnej w Skoczowie.Poseł na Sejm w l.1952 - 1957.Otrzymał wiele nagród literackich,m.in.w 1951 r. Nagrodę Państwową II stopnia za powieść "Pokład Joanny",w 1961 r. nagrodę Prezesa Rady Ministrów za twórczość dla młodzieży.Szczególnie interesowała go tematyka Śląska i sprawy górników.Wśród licznych powieści do najbardziej znanych należą:"Łysek z pokładu Idy","Listy z mojego Rzymu", "Uśmiech na drodze","Urodzaj ludzi","Czarna Julka","Ondraszek", "Dzieje węgla".

MOSTOWSKI TADEUSZ (1766 - 1842) - działacz polityczny i gospodarczy. Członek władz powstania kościuszkowskiego.W Księstwie Warszawskim i w Królestwie Polskim kierował Komisją Rządową Spraw Wewnętrznych. Sprawował bezpośredni nadzór nad przemysłem.Na sejmie w 1818 r. przedstawił własny program ekonomiczny rozwoju kraju,postulował m.in.otoczenie rzemieślników opieką państwa,zniesienie ceł na importowane surowce i rozwój jarmarków.Dążył do nadania Królestwu Polskiemu roli pośrednika w wymianie między wschodem i zachodem Europy - w tym celu ustanowił jarmarki w Warszawie jako konkurencję wobec lipskich.W l.1802 - 20 był właścicielem najnowocześniejszej drukarni w Warszawie oraz składu materiałów drukarskich,czc ionek i papieru.

MULINOWICZ JAN (XVII w.) - chłopiec-sierota,którego przejeżdżająca rodzina kupców krakowskich zobaczyła siedzącego na wzgórzu naprzeciw stawów Jana na Chojnach.Żal im się zrobiło małego Jasia,a ponieważ nie mieli własnych dzieci,zabrali go do Krakowa,adoptowali,wykształcili i zapisali mu cały swój majątek.Jan został lekarzem.Po wielu latach przyjechał do Łodzi i w miejscu,z którego zabrali go dobrzy mieszczanie,wystawił kolumnę z napisem upamiętniającym to wydarzenie. Z nim wiążą się również nazwy pobliskich ulic: Kolumny,Wdzięczna, Mieszczańska. Kolumna stała do 1939 r.,zniszczyli ją Niemcy.

MUSZYŃSKI JAN (1884 - 1957) - farmaceuta,botanik.Uczestniczył w rewolucji 1905 r. W l.1915 - 20 zarządzał plantacjami roślin leczniczych w Suchumi,od 1921 r. profesor farmakognozji i hodowli roślin leczniczych Uniwersytetu Wileńskiego.W 1945 r. zorganizował wydział farmacji Uniwersytetu Łódzkiego i założył miejski Ogród Botaniczny.Prowadził badania nad alkaloidami i glikozydami widłaków.Autor "Podręcznika do mikroskopowego rozpoznawania surowców leczniczych","Farmakognozji", "Ziołolecznictwa i leków roślinnych".

N

NAŁKOWSKA ZOFIA (1885 - 1954) - pisarka,autorka sztuk scenicznych,działaczka organizacji kobiecych i Towarzystwa Opieki nad Więźniami Politycznymi.Od 1933 r. członkini Polskiej Akademii Literatury.Związana z grupą literacką "Przedmieście".W okresie okupacji działaczka podziemia kulturalnego.Po wyzwoleniu mieszkała do 1950 r. w Łodzi.Członkini Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich,posłanka do KRN i Sejmu, członkini zespołu redakcyjnego tygodnika "Kuźnica".W 1929 r. otrzymała Nagrodę Literacką Miasta Łodzi,w 1953 r. Nagrodę Państwową I stopnia za całokształt twórczości.Autorka m.in."Granicy","Medalionów","Romansu Teresy Hennert","Niedobrej miłości","Domu nad łąkami".

NAMYSŁOWSKI BOLESŁAW (1882 - 1929) - botanik,profesor Uniwersytetu Poznańskiego.Prowadził badania m.in.nad florą grzybów Małopolski,mikroflory słonych wód Wieliczki,szczaw i solanek galicyjskich.W Rumunii badał florę źródeł mineralnych,pracował w Stacji Morskiej w Trieście.Od 1919 r związany z Uniwersytetem Poznańskim,prowadził wykłady oraz ćwiczenia dla rolników,leśników,farmaceutów i biologów.Nadal zajmował się problematyką mikroflory zbiorników wodnych.Opublikował ponad 50 prac i przyczynków naukowych oraz podręcznik akademicki.Prowadził też badania nad folklorem i heraldyką Pomorza.

NARUSZEWICZ ADAM (1733 - 1796) - poeta i historyk,jezuita,senator w obradach Sejmu Wielkiego,współpracownik i nadworny poeta Stanisława Augusta.Był w swej twórczości czołowym propagatorem królewskiego programu reform.Autor satyr zawierających ostrą krytykę magnaterii i szlacheckiego sarmatyzmu,ód humorystycznych i heroicznych,liryków,sielanek, wierszy okolicznościowych.Napisał "Historię narodu polskiego" doprowadzoną do 1326 r. opracowaną z inicjatywy Stanisława Augusta i inne utwory.

NARUTOWICZ GABRIEL (1865 - 1922) - inżynier hydrotechnik,minister robót publicznych,minister spraw zagranicznych,pierwszy prezydent Rzeczpospolitej Polskiej.Autor wielu projektów elektrowni wodnych,nadzorował ich budowę w Szwajcarii,we Włoszech,Austrii i Hiszpanii - był uważany za jednego z najwybitniejszych specjalistów w tej dziedzinie.Jako minister robót publicznych doprowadził do wydania wielu podstawowych aktów prawnych,m.in.ustawy wodnej i elektrycznej,podjął odbudowę i budowę wielu obiektów gospodarki publicznej.9 grudnia 1922 r. wybrany prezydentem Rzeczpospolitej,14 grudnia przejął władzę z rąk J.Piłsudskiego,a w dwa dni później został zamordowany przez Eligiusza Niewiadomskiego.

NIEDZIAŁKOWSKI MIECZYSŁAW (1893 - 1940) - działacz i teoretyk PPS, publicysta,działacz Związku Młodzieży Postępowo-Niepodległościowej, Centralnego Komitetu Robotników,Warszawskiej Rady Delegatów Robotniczych. Redaktor naczelny "Robotnika" w l.1927-39,współtwórca Centrolewu. W l.1919-35 poseł na Sejm,współautor projektu Konstytucji Marcowej. Organizator Robotniczych Batalionów Obrony Warszawy w 1939 r. Rozstrzelany przez Niemców w Palmirach.Autor prac,m.in."Teoria i praktyka socjalizmu wobec nowych zagadnień","Demokracja parlamentarna w Polsce".

NIEMCEWICZ URSYN JULIAN (1758 - 1841) - pisarz i publicysta,wychowanek Szkoły Rycerskiej,od 1777 r. adiutant A.K.Czartoryskiego,działacz Stronnictwa Patriotycznego w czasie Sejmu Wielkiego,podczas Insurekcji adiutant T.Kościuszki.W czasach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego m.in.sekretarz rady stanu i senatu,wizytator szkół.Jeden z czołowych pisarzy czasów stanisławowskich i doby przedromantycznej,twórca pierwszej polskiej komedii politycznej "Powrót posła" i głośnych paszkwilów antytargowickich.W okresie porozbiorowych autor głośnego "pięcioksięgu" obejmującego dzieje Polski "Śpiewy historyczne" oraz powieści,bajek politycznych,poematów,liryków,utworów dramatycznych.

NIEMOJEWSKI ANDRZEJ (1864 - 1921) - ps."Lambro",pisarz,publicysta i religioznawca,w młodości związany z ruchem socjalistycznym,uczestnik rewolucji 1905 r.,po której poświęcił się krzewieniu wolnomyślicielstwa

i religioznawstwu,głównie jako wydawca i redaktor "Myśli Niepodległościowej" i publicystyce.W cyklu poetyckim "Polonia irredenta" dał przejmujący obraz życia i pracy górników i hutników Zagłębia.Autor "Legend" - cyklu opowieści ewangelicznych.W dociekaniach nad genezą chrystianizmu reprezentował szkołę mitologiczno-astralistyczną - "Biblia a gwiazdy".

NORWID CYPRIAN KAMIL (1821 - 1883) - poeta.Jego twórczość - odrębna na tle epoki,nie rozumiana i odrzucana przez współczesnych - stanowi oryginalne rozwinięcie i uzupełnienie polskiej literatury romantycznej. W swoich dramatach zawarł problematykę współczesnej kultury /"Za kulisami","Aktor","Pierścień wielkiej damy"/.Znane są jego wiersze o wyrazistej symbolice historiozoficzno-moralnej,np "Bema pamięci żałobny rapsod","Fortepian Szopena","Do obywatela Johna Browna".Pisał również liryki patriotyczne,traktaty filozoficzno-estetyczne,utwory eseistyczno-wspomnieniowe i nowelistyczne.Zajmował się również twórczością plastyczną - rzeźbą,malarstwem i rytownictwem.

NOWOTKO MARCELI (1893 - 1942) - ps."Marian","Stary" i in. Wybitny działacz ruchu robotniczego w SDKPiL,KPP,Związku Zawodowym Robotników Polskich.Był sekretarzem komitetów okręgowych KPP m.in. w Łodzi,Warszawie i Zagłębiu Dąbrowskim.Członek tzw Grupy Inicjatywnej Komunistów Polskich w 1941 r. w Moskwie.W 1942 r. był współzałożycielem PPR i pierwszym sekretarzem jej Komitetu Centralnego.Zamordowany skrytobójczo.

O

ODYNIEC ANTONI (1804 - 1885) - poeta,pamiętnikarz,publicysta,przyjaciel Adama Mickiewicza,członek Towarzystwa Filaretów.Towarzyszył Mickiewiczowi w romantycznej podróży po Niemczech,Włoszech i Szwajcarii,co utrwalił w "Listach z podróży".Był redaktorem m.in."Kuriera Wileńskiego" i "Kuriera Warszawskiego".Pisał ballady,pieśni,legendy,utwory dramatyczne /"Barbara Radziwiłłówna"/.Tłumaczył utwory G.Byrona,G.Burgera, W.Scotta.

OKRZEJA STEFAN (1886 - 1905) - rewolucjonista,działacz PPS od 1904 r., członek Organizacji Bojowej od 1905 r. Schwytany podczas zamachu na komisariat policyjny na Pradze,skazany na karę śmierci i stracony 21 lipca 1905 r. na stokach Cytadeli Warszawskiej.

OPPMAN ARTUR (1867 - 1931) - ps.Or-Ot,poeta,publicysta,pułkownik Wojska Polskiego,autor licznych tomików wierszy i gawęd poetyckich opiewających urok starej Warszawy,np "Ze Starego Miasta","Typy z zaułków","Legendy warszawskie".Autor sztuki "Szopka polska".Redaktor "Wędrowca",współredaktor "Tygodnika Ilustrowanego".Miłośnik przeszłości i tradycji warszawskich.Autor utworów poświęconych tradycji walk zbrojnych o niepodległość /"Epopeja napoleońska","Pieśń o sławie"/,utworów dla dzieci i młodzieży.

ORDON JULIAN /w niektorych źródłach Juliusz/ KONSTANTY(1800 - 1887) - oficer,uczestnik powstania listopadowego.Podczas obrony Warszawy komendant reduty na Woli,wysadzonej na jego rozkaz.Jego imię rozsławił Adam Mickiewicz utworem "Reduta Ordona".Po powstaniu emigrował.W 1848 walczył na Węgrzech z Austriakami,w 1860 r. uczestniczył w wyprawie Garibaldiego na Sycylię.

ORKAN WŁADYSŁAW (1875 - 1930) - ps.literacki Franciszka Smreczyńskiego Pisarz,publicysta.Całe życie związany był ze środowiskiem góralskim, z którego pochodził.Podczas I wojny światowej oficer Legionów Polskich /"Drogą Czwartaków"/.Autor powieści "Komornicy" i "W Roztokach",w których ukazał autentyczny obraz zacofanej,biednej wsi podgórskiej z jej obrzędami,obyczajami; dramatu "Franek Rakoczy",opowiadań,liryki refleksyjnej i społecznej,poematów oraz powieści historycznych /"Pomór", "Kostka Napierski"/.

ORZESZKOWA ELIZA (1841 - 1910) - pisarka,publicystka.Brała udział w akcjach powstańczych 1863 r. Od 1870 r. w Grodnie prowadziła żywą akcję oświatowo-pedagogiczną,założyła księgarnię wydawniczą dla popularyzowania myśli pozytywistycznej.Autorka znanych powieści:"Meir Ezofowicz","Pamiętnik Wacławy","Pan Graba".Największym jej dziełem jest "Nad Niemnem",w którym zawarła epicki,wyidealizowany obraz ówczesnego życia ziemiańsko-szlacheckiego.

OSSOWSKI MICHAŁ (1743 - po 1797) - ekonomista,ksiądz.Doradca gospodarczy Prota Potockiego,rzecznik rozwoju handlu czarnomorskiego,bliski współpracownik H.Kołłątaja,z którym przygotowywał projekt konstytucji ekonomicznej,która miała uregulować stosunki gospodarcze w Polsce. W pracach "O pomnożeniu dochodów publicznych" i "O urządzeniu starostw" pisał m.in. o powiększeniu dochodów skarbu poprzez coroczną emisję biletów skarbowych,podziale starostw na mniejsze,zalecał dokładne uregulowanie sytuacji prawnej i obowiązków chłopa w starostwach oraz w dobrach dziedzicznych.

P

PACANOWSKA ZUŁA - Rachela Róża Pacanowska-Krengel (1904 - 1942) - ps."Ziula","Janka","Stefa",działaczka łódzkiego ruchu robotniczego. Działaczka harcerska,prowadziła drużynę żeńską.Interesowała się teatrem,ukończyła 4-miesięczny kurs dla amatorów i grała kilkakrotnie z dużym powodzeniem w zespole "Scena Robotnicza".Od 1925 r. działała w KPP,w Stowarzyszeniu Wolnomyślicieli Polskich,a następnie w PPS-Lewica.Zgłosiła wniosek o utworzenie Centralnego Wydziału Kobiecego

w Komitecie Wykonawczym PPS-Lewicy oraz komitetów okręgowych w terenie.W obronie kobiet występowała również jako publicystka.Wyjeżdżała z prelekcjami do miast woj.łódzkiego.Była członkinią Wydziału Więziennego i Wydziału Zawodowego,zajmującego się sprawami związkowymi i ruchem strajkowym.Kilkakrotnie więziona.Od 1934 r. pracowała w Komitecie Warszawskim KPP.Po klęsce wrześniowej towarzysze proponowali jej wyjazd do ZSRR,z którego nie skorzystała.Zimą 1940 r. zamknięto ją w getcie łódzkim.Zginęła w samochodzie przewożącym ofiary do obozu w Chełmnie nad Nerem.Działała w tajnej organizacji "Lewica związkowa" na terenie getta.

PADEREWSKI IGNACY (1860 - 1941) - pianista,kompozytor,polityk,działacz społeczny.Koncertował na obu półkulach,zyskał sławę jednego z najwybitniejszych pianistów świata.Doktor honoris causa wielu uniwersytetów polskich i zagranicznych.Przed I wojną inicjował akcje na rzecz niepodległości Polski.Po wybuchu wojny współzałożyciel wraz z H.Sienkiewiczem Komitetu Pomocy Polskim Ofiarom Wojny w Vevey i Londynie.Podpisał wersalski traktat pokojowy w 1919 r. jako przedstawiciel Polski,był delegatem Polski przy Lidze Narodów.Premier rządu Rzeczpospolitej,przewodniczący Rady Narodowej w Londynie od 1940 r. Skomponował operę "Manru",Symfonię h-moll,koncert fortepianowy a-moll,"Fantazję polską" na fortepian i orkiestrę,liczne utwory fortepianowe i pieśni solowe.Współredaktor "Dzieł wszystkich" Chopina.

PERL FELIKS (1871 - 1927) - ps."Res",działacz ruchu robotniczego, publicysta,jeden z głównych teoretyków PPS,członek "Proletariatu", współtwórca PPS i jej programu Frakcji Rewolucyjnej.W l.1915 - 1927 redaktor naczelny "Robotnika".Po przewrocie majowym w 1926 r. w opozycji wobec J.Piłsudskiego.Od 1919 r. poseł na Sejm.Autor m.in. "Dziejów ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim".

PIETRUSIŃSKI JAN (1864 - 1886) - działacz ruchu robotniczego,tkacz. Członek I Proletariatu.W 1884 r. dokonał zamachu na podejrzanego o zdradę F.Helszera.Oskarżony w procesie 29 proletariatczyków,skazany na karę śmierci,stracony na stokach Cytadeli Warszawskiej.

PILARSKI JÓZEF (1893 - 1972) - aktor łódzki,założyciel Teatru Popularnego.Karierę aktorską zaczynał w teatrach objazdowych.Występował z wybitnymi aktorami: Ludwikiem Solskim,Stefanem Jaraczem,Aleksandrem Zelwerowiczem,Jerzym Leszczyńskim,Wincentym Rapackim.W 1923 r. założył Teatr Popularny - "Teatr - szkołę" dla robotników,w którym wystawiał bardzo różnorodny repertuar,a w nim głównie dzieła polskie:dramaty,komedie,operetki,dramy muzyczne,wodewile.Motto jego programu artystycznego brzmiało:"Młodych uczyć,a starych bawić".Wielką popularnością cieszyły się inscenizacje dzieł Henryka Sienkiewicza.Teatr Popularny prowadził do 1929 r. oraz w sezonie 1932/33.Prowadził też scenę specjalnie dla robotników fabryki Geyera przy ul.Piotrkowskiej 293/295 oraz tzw "scenę szkolną",gdzie przygotowywane były poranki dla młodzieży szkolnej,podczas których wystawiane były adaptacje powieści wchodzących w zakres programu szkolnego - poprzedzały je prelekcje.Był długoletnim prezesem ZASP w Łodzi.Do najbardziej znanych jego ról należą: Waszka Kania w "Brygadzie szlifierza Karhana",profesor Orliński w "Maturzystach",Ojciec w "Moście" Szaniawskiego.

PIOTROWICZOWA MARIA z Rogalskich (1842 - 1863) - nauczycielka,uczestniczka powstania styczniowego.Córka uczestnika powstania listopadowego, wnuczka kasztelana z czasów niepodległej Rzeczypospolitej.Sługa jej ojca,również powstaniec 1830 r.,uczył ją fechtunku,strzelania i jazdy konnej.Wiedziała,że będzie dziedziczyć Radogoszcz i kilkanaście wsi. Wyszła za mąż za Konstantego Piotrowicza,nauczyciela ludowego.Gdy wyznaczony został termin wybuchu powstania styczniowego,mąż Marii postanowił wyruszyć do oddziału powstańczego,a z nim Maria.Zebrała ona ludzi chętnych do powstania,przeważnie spośród pracujących we dworze, przygotowała furgony z żywnością oraz broń i z mężem wyruszyła do oddziału,który stacjonował w lesie pod Dobrą.Do bitwy doszło 22 lutego 1863 r.Powstańcy walczyli z przeważającymi siłami wroga.Gdy Konstanty padł ranny,Maria rzuciła się w wir walki.Kiedy kozacy wezwali ją do poddania się,chwyciła kosę od biegnącego ku niej kosyniera i walczyła dalej.Pchnięta bagnetem w ostatniej chwili życia strzeliła do napastnika z rewolweru.Zgnięła na miejscu walki.

PIRAMOWICZ GRZEGORZ (1735 - 1801) - pedagog,działacz oświatowy,pisarz, ksiądz.Był profesorem filozofii w kolegium jezuickim we Lwowie,następnie sekretarzem Komisji Edukacji Narodowej,współredaktorem "Ustaw" i wizytatorem szkół,sekretarzem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych,członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk.Głosił potrzebę wychowania estetycznego w duchu obywatelskim i patriotycznym,propagował wychowanie fizyczne młodzieży.Wiele uwagi poświęcił reformie szkół początkowych.Autor m.in."Powinności nauczyciela","Wymowy i poezji dla szkół narodowych" oraz części "Elementarza dla szkół parafialnych".

PLATER EMILIA (1806 - 1831) - uczestniczka powstania listopadowego, walczyła w oddziale partyzanckim na Żmudzi.Z oddziałem gen.D.Chłapowskiego przeszła na terytorium pruskie.Zmarła w czasie przeprawy do Warszawy wycieńczona trudami wojennymi.Stała się symbolem kobiet polskich walczących o niepodległość.Była tematem twórczości polskich rysowników i malarzy.A.Mickiewicz poświęcił jej wiersz "Śmierć pułkownika".

POL WINCENTY (1807 - 1872) - poeta,badacz geografii ziem polskich, uczestnik powstania listopadowego na Litwie oraz konspiracji popowstaniowej i ruchu rewolucyjnego w Galicji w 1848 r. Redaktor "Biblioteki Zakładu im.Ossolińskich".W 1849 r. objął pierwszą w Polsce katedrę geografii na Uniwersytecie Jagiellońskim.Autor popularnych liryków powstańczych,poematu "Pieśń o ziemi naszej",gawęd.Wybitny badacz Karpat.

PONIATOWSKI JÓZEF (1763 - 1813) - książę,bratanek króla Stanisława Augusta,generał,minister wojny i naczelny wódz wojsk Księstwa Warszawskiego,marszałek Francji.W 1792 r. w wojnie z Rosją dowodził główną częścią sił polskich,stoczył m.in.zwycięską bitwę pod Zieleńcami. Po przystąpieniu króla do Targowicy złożył dymisję.Uczestnik powstania kościuszkowskiego,dowódca armii Księstwa Warszawskiego.W 1807 r. objął Dyrekcję Wojny w Komisji Rządzącej.W Kampanii 1809 r. przeciw Austrii odznaczył się w bitwie pod Raszynem,a następnie akcją,która zmusiła Austriaków do opuszczenia granic Księstwa.

PRAUSS KSAWERY (1874 - 1925) - ps."Górnik","Leopold" i in.,działacz ruchu robotniczego i oświatowego,członek PPS. W latach 1918 - 1919 był ministrem oświaty,współtwórcą systemu szkolnictwa w niepodległej Polsce.Działacz Związku Nauczycielstwa Polskiego.Razem z B.Jędrzejowskim kierował Towarzystwem Wydawnictw Ludowych.Współzałożyciel Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego.W l.1922 - 1925 senator.

PRĄDZYŃSKI IGNACY (1792 - 1850) - generał Wojsk Polskich.Od 1807 r. służył w Armii Księstwa Warszawskiego,awansował do stopnia podporucznika.Od 1809 r. studiował w Szkole Aplikacyjnej Artylerii i Inżynierii.Brał udział w kampanii napoleońskiej,pracował przy fortyfikacji Modlina.Był współzałożycielem Narodowego Towarzystwa Patriotycznego, za co uwięziono go z rozkazu wielkiego księcia Konstantego.Podczas powstania listopadowego był generalnym kwatermistrzem i szefem sztabu oraz twórcą bardzo dobrych planów ofensywy - zwyciężył pod Iganiami. Napisał "Pamiętniki".

PROMIŃSKI JAN (1859 - 1923) - łodzianin,mieszkający tu w II poł.XIX w. Od wczesnej młodości związany z ruchem rewolucyjnym.Organizował robotników łódzkich do walki z uciskiem politycznym i społecznym.Współorganizator SDKP.W jego mieszkaniu przy ul.Złotej 5 odbywały się spotkania działaczy partyjnych.Aresztowany i zesłany na Sybir do wsi Szuszenskoje spotkał się tam i zaprzyjaźnił z W.I.Leninem,zesłanym tam również za swoją działalność rewolucyjną.Obaj uczyli się nawzajem pieśni rewolucyjnych polskich i rosyjskich.Na Syberii pracował jako robotnik. W l.1905 - 07 brał czynny udział w ustanawianiu władzy radzieckiej w kraju jenisiejskim.Po raz drugi zetknął się z Leninem w Moskwie w 1920 r. W 1923 r. pragnął skorzystać z możliwości powrotu do kraju, ale niestety zmarł w drodze do Polski.

PROŻEK FRANCISZEK (1921 - 1943) - ps."Franek","Beton",działacz łódzkiego ruchu oporu podczas II wojny światowej,członek PPR.Jako kilkunastoletni chłopiec był jednym z czterech założycieli organizacji "Promienistych" dn.1 września 1941 r.,w którym to dniu złożyli kwiaty na grobach żołnierzy poległych w kampanii wrześniowej.Organizacja oparta była na wzorach przejętych z harcerstwa.Stanowiła równocześnie oddział Gwardii Ludowej,wydawała gazetkę "Promienisty".Prożek wchodził w skład grupy specjalnej - bojowej,przeprowadzającej akcje przeciwko okupantowi,m.in. na skład broni przy ul.Piotrkowskiej 83,sklepy,których właścicielami byli hitlerowcy itp.Po licznych aresztowaniach i śmierci znacznej większości "Promienistych" Prożek włączony został do grupy specjalnej Sztabu Głównego GL w Warszawie,która wykonywała odpowiedzialne zadania,jak transportowanie i eskortowanie przesyłek z bronią i literaturą,likwidowanie agentów gestapo i zdrajców.Gdy hitlerowcy wpadli na trop organizacji Prożek został aresztowany i zamordowany na Pawiaku.

PROCHNIK ADAM (1892 - 1942) - ps."Henryk Swoboda",działacz ruchu robotniczego,historyk,archiwista,nauczyciel,publicysta,członek organizacji wojskowo-niepodległościowych.Kierował organizacją PPS w Piotrkowie Tryb. od 1934 r. wchodził w skład Rady Naczelnej partii,reprezentując nurt lewicowy.Prowadził działalność oświatową wśród dorosłych,był działaczem Związku Nauczycielstwa Polskiego i Towarzystwa Oświaty Demokratycznej "Nowe Tory",w l.1928 - 30 posłem na Sejm.Redagował "Biuletyn Informacyjny" - czasopismo socjalistyczne.W l.1933 - 39 przewodniczący stowarzyszenia "Szklane Domy".Autor wielu prac z historii powszechnej, z historii Polski XVIII w. i z dziejów ruchu robotniczego,m.in. "Bunt łódzki w roku 1892".

Anna Pilarska

Kaplica—mauzoleum Scheiblera

Kaplica powstała w 1888 r. Fundatorką była Anna Scheibler,z domu Werner,wdowa po fabrykancie łódzkim Karolu Scheiblerze.Myślą przewodnią fundatorki było pozostawienie stałego i okazałego pomnika po tak znanym w ówczesnym zaborze rosyjskim człowieku,jakim był bogaty przemysłowiec łódzki Karol Scheibler,którego towary znane były powszechnie i rozchodziły się po całym imperium rosyjskim.Pomnik ten miał służyć dwom celom: część naziemna kaplicy przeznaczona była na Dom Boży,a część podziemna - na grobowiec-mauzoleum.Kaplica - bo tak potocznie jest nazywana - w swej części naziemnej służyła do odprawiania nabożeństwa przedpogrzebowych.W części podziemnej,tj w mauzoleum,znajdują się liczne krypty grobowe,w których składane były trumny zmarłych członków rodziny Scheiblerów.Prócz krypt znajdują się jeszcze w podziemiach katakumby z oddzielnymi wejściami od zewnątrz. W katakumbach tych przechowywane były chwilowo zwłoki zmarłych współwyznawców mających być pochowanymi na tym cmentarzu.

Autorami projektu architektonicznego kaplicy,a zarazem przedsiębiorcami robót budowlanych byli dwaj znani architekci warszawscy Dziekoński i Lilpop.Kaplicę zaprojektowano i wykonano w stylu późnego gotyku.Materiałem budowlanym były kamień i piaskowiec sprowadzany z okolic Kielc,cegła glazurowana produkcji łódzkiej cegielni z gliny dowożonej z okolic Sulejowa i Opoczna oraz biały marmur sprowadzany z Włoch.Kaplica zbudowana została na planie krzyża.Jej wymiary: długość 27 m, szerokość 15 m, a wysokość od poziomu terenu do wierzchołka wieży 36 m.Wysokość kaplicy /wnętrza/ od posadzki do sklepień sufitowych wynosi 11,5 m.

W części podziemnej kaplicy mieści się 40 krypt grobowych wykutych w ścianach fundamentowych oraz 6 katakumb z oddzielnymi wejściami od zewnątrz.Kubatura budowli liczy 7.516 m^3.

Do wybudowania kaplicy-mauzoleum użyto najlepszych materiałów budowlanych,a do pracy zaangażowano najlepszych rzemieślników,przeważnie mistrzów.Roboty murarskie wykonywali wysokokwalifikowani murarze. Roboty kamieniarskie i w marmurze wykonali mistrzowie warszawscy Norblin i Heurteux.Roboty sztukatorskie wykonywał mistrz Zbarancki również z Warszawy,a roboty blacharskie - zakład N.Ruhrmana z Łodzi. Witraże okienne zaprojektowane zostały przez firmę Zittau-Turke z Warszawy i tam wykonane.

Projekt architektoniczny kaplicy zatwierdzony został przez władze budowlane Łodzi,a broszurka opisująca szczegółowo kaplicę i jej budowę uzyskała zgodę cenzora rosyjskiego do druku w 1889 r.

Powierzchnia terenu przeznaczonego pod budowę kaplicy wraz z terenem okalającym wynosi 2.787 łokci,co czyni ok.1.100 m^2. Za plac ten rodzina Scheiblerów zapłaciła władzom municypalnym miasta Łodzi kwotę 2.920 rubli w złocie,natomiast koszt budowy wyniósł 220.000 rubli w złocie /tak podaje wspomniana broszurka/.

Kaplica-mauzoleum jest pięknym obiektem sakralnym,odwzorowaniem w miniaturze najwspanialszych świątyń w Europie.Jej styl to późny gotyk w najczystszej formie.Wysokie,smukłe wieżyczki,artystycznie wykonane kolumny i kolumienki,wspaniałe sklepienia składają się na całość budowli.Na dachu wzdłuż wieży umieszczone są naturalnej wielkości postacie przedstawiające niebiański chór muzyczny aniołów trzymających w dłoniach różne instrumenty.Scena ta przedstawia radość ze Zmartwychwstania Pańskiego.

Wnętrze kaplicy ozdobione jest bogatymi rzeźbami przedstawiającymi różne sceny z życia Chrystusa i Jego uczniów.Piękne,bogate witraże okienne przedstawiają sceny ze Starego i Nowego Testamentu. Witraże te - doskonale zharmonizowane w kolorach - tłumią światło dzienne nadając wnętrzu kaplicy uroczysty i spokojny półcień. Nad ołtarzem znajduje się piękny witraż przedstawiający Zmartwychwstanie Chrystusa.Po obu bokach ołtarza znajdują się cztery naturalnej wielkości postacie przedstawiające czterech ewangelistów: Marka, Jana,Łukasza i Mateusza.Na jednym z bocznych witraży widnieje niezwykle piękna postać Anioła Pokoju.Ołtarz wykonany jest z białego marmuru karraryjskiego.Na ołtarzu dominuje wspaniały krzyż marmurowy z pięknie wyrzeźbioną postacią Chrystusa.Po obu stronach krzyża znajdują się dwie duże misy marmurowe,na których płonie symboliczny ogień ofiarny.Wszystko to wykonane jest w białym marmurze.Na ołtarzu stoją /a raczej stały/ cztery brązowe,grubo pozłacane lichtarze czteroramienne.Obok znajduje się dużego formatu księga Pisma Świętego,oprawiona w skórę i złocone klamry.Ołtarz odgrodzony jest od nawy kaplicznej ozdobną barierą kutą ręcznie w żelazie,artystycznej roboty.Wokół ścian bocznych znajdują się stalle wykładane płytami z białego marmuru.Po lewej stronie ołtarza znajduje się na podwyższeniu bogato rzeźbiona kazalnica.Posadzka kaplicy wyłożona jest mozaiką marmurową w czarno-białą szachownicę.Do mauzoleum w podziemiu prowadzą szerokie,o płytkich stopniach schody wykonane z marmuru. Główne drzwi wejściowe oraz drzwi prowadzące do katakumb są żelazne,

ozdobione ręcznie kutymi ornamentami.Krypty grobowe posiadają tablice marmurowe,na których wyryte są nazwiska,imiona oraz daty urodzenia i zgonu pochowanych tu członków rodziny Scheiblerów.Niektóre tablice są jeszcze puste,niezapisane,przygotowane dla przyszłych zmarłych.

Dzisiejszy obraz kaplicy jest bardzo smutny.Ostatnia wojna i towarzyszące jej anormalne warunki życia społecznego sprawiły,że kaplica została splądrowana i zniszczona.Pozostały jedynie okaleczone mury. Resztki rzeźb i detali architektonicznych walają się po posadzce kaplicy,w podziemiu,na strychu,a nawet wokół kaplicy w zaroślach. Zapełnione niegdyś trumnami krypty grobowe świecą dziś pustką, a gdzieniegdzie wśród gruzów i rupieci znaleźć można ludzkie kości. Zniszczenie kaplicy-mauzoleum Scheiblerów postępowało szybko również po wojnie - brakowało fachowej opieki,nie brakowało natomiast wandali.

Kaplica czeka na odnowienie.Gdy to nastąpi,stanie się ona nie tyle pamiątką po zmarłych fabrykantach łódzkich,ile obiektem zabytkowym wysokiej klasy,obiektem architektonicznym wzniesionym rękami polskiego robotnika i za pieniądze wypracowane przez polskiego włókniarza.

Tadeusz Rębacz

Monografia niniejsza została opracowana przez inż.arch.Tadeusza Rębacza,Społecznego Opiekuna Zabytków m.Łodzi.Szczegóły i daty podane w artykule zaczerpnięto z broszurki wydanej w języku niemieckim w r.1889 przez drukarnię J.Petersilge w Łodzi,pod tytułem: "Scheiblers Begrabnikapelle in Lodz".Broszurka ta ozdobnie oprawiona, z licznymi rycinami z ówczesnych czasów,znajduje się w archiwum kościelnym parafii ewangelicko-augsburskiej św.Mateusza w Łodzi.

T.R.

Czarny obelisk

Niedługo rozpocznie się sezon turystyczny i liczni wycieczkowicze zaczną odwiedzać Żelazową Wolę,zwłaszcza,że w roku bieżącym obchodzimy 175 rocznicę urodzin Fryderyka Chopina.Przewodnicy oprowadzający wycieczki po parku zawsze zatrzymują swe grupy przed czarnym,żeliwnym obeliskiem usytuowanym przy tzw "Czarnej Drodze" w otoczeniu ciekawej roślinności.Wysmukły obelisk stoi na tle dwóch dębów, w pobliżu rośnie dwubarwna odmiana buka pospolitego /Fagus silvatica Roseomarginata/ o liściach purpurowych z różowymi brzegami,krzaczasty klon palmowy /Acer palmatum/ pochodzący z Japonii i Korei, amerykański strączyn żółty /Cladratis lutea/,górski gatunek jarzębiny - jarząb mączny /Sorbus aria/ i krzaczasty klon okrągłolistny /Acer circinatum/ wywodzący się z Ameryki Północnej,karłowata

odmiana świerka pospolitego nie wykształcająca nigdy wierzchołka oraz topole opanowane przez jemiołę /Viscum album/.

Obelisk ten to pierwszy pomnik upamiętniający w Żelazowej Woli postać wielkiego kompozytora.Wzniesiony został w 1894 r. dzięki staraniom Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego,które powołało Komitet Budowy Pomnika Chopina w Żelazowej Woli z Ignacym Paderewskim na czele oraz dzięki zabiegom rosyjskiego kompozytora Milija Bałakiriewa,wielbiciela talentu Chopina,który uzyskał zezwolenie na budowę pomnika.Pomnik według projektu Bronisława Żochowskiego ma kształt obelisku,na którym umieszczono medalion z popiersiem Fryderyka Chopina - dzieło Jana Wojdygi - napis "F.Chopin" i datę "22 II 1810".Poniżej znajduje się lira otoczona dębowymi liśćmi. Całość,wraz z ogrodzeniem /dziś nie istniejącym/,wykonana została przez warszawskie zakłady Konrada i Jarnuszkiewicza,Lilpopa,Zielezińskiego.Obelisk ten ustawiono w pobliżu dawnej oficyny dworskiej - domu urodzin Chopina,w miejscu,gdzie obecnie znajduje się sadzawka. W 1931 r. w trakcie realizacji nowego założenia parkowego przez prof.F.Krzywdę-Polkowskiego usunięto ogrodzenie pomnika i ustawiono obelisk w obecnym miejscu.Wtedy też odnaleziono wmurowany w fundamenty pomnika akt erekcyjny o następującej treści:

"Pomnik postawiony na gruncie oddanym pod wieczną używalność przez obecnego właściciela wsi Żelazowa Wola,Aleksandra Pawłowskiego. Wieś ta za panowania Ziemowita - Księcia Mazowieckiego znajdowała się w Księstwie Sochaczewskim,zaś po wcieleniu do Korony Polskiej w wieku XV-tym,w starostwie Sochaczewskim gub.Warszawskiej.Pomnik ten wystawiony za najwyższym zezwoleniem udzielonym dnia 14/26 października 1893 r.Na fundusz budowy pomnika Fr.Chopina złożyły się: dochód z koncertu urządzonego staraniem Tow.Muzycznego w Warszawie dn.2 maja 1894 r. oraz koncertów danych na ten cel w Płocku,Kaliszu, Radomiu i Szadku.Programy tych koncertów przechowuje się w puszce niniejszej.Oprócz dochodu z koncertów,fundusz budowy powiększyła ofiara pieniężna Józefa Ignacego Paderewskiego,znakomitego pianisty i kompozytora polskiego.
podpisy: Zygmunt Noskowski,Michał Hertz,Aleksander Poliński,Aleksander Rajchman,Adam Munchemajer,Marian Gawalewicz,Stanisław Ciechomski, Bogumił Dolaczewski i inni"

Uroczystość odsłonięcia pomnika w dn.14 X 1894 r. uświetniona została prawykonaniem specjalnie skomponowanej przez Zygmunta Noskowskiego do słów Andrzeja Niemojewskiego kantaty "Nad Utratą" oraz koncert chopinowski w wykonaniu Aleksandra Michałowskiego, Józefa Kleczyńskiego i Milija Bałakiriewa.

Jan Zienkiewicz

SPIS TRŚCI Nr VI (294) 84

1. W. Sipowska, S. Kłosowicz - Trzydzieści lat działalności Oddziału PTTK w Rawie Mazowieckiej
2. Jan Zienkiewicz - 25 rocznica śmierci dra Mieczysława Orłowicza
3. Zbigniew Parafianowicz - Na Wysoczyznę Skierniewicką od Płyćwi do Lipiec Reymontowskich
4. Anna Pilarska - Słownik patronów łódzkich ulic - cz. IV
5. Tadeusz Rębacz - Kaplica-mauzoleum Scheiblera
6. Jan Zienkiewicz - Czarny obelisk

Warunki prenumeraty „WĘDROWNIKA" na 1985 r. pozostają bez zmian

BIULETYN PTTK „WĘDROWNIK" jest wspólnym organem Zarządu Wojewódzkiego PTTK w Łodzi, Oddziałów, Komisji, Klubów i Kół PTTK.

Wydaje Zarząd Wojewódzki PTTK w Łodzi

Adres Redakcji: ul. Piotrkowska 102a 90-004 Łódź, tel. 32-29-86

Redaguje Komitet w składzie: Bohdan Bazyliński /redaktor graficzny/, Adam Chyżewski, Jacek K. Ciesielski /sekretarz Redakcji/, Krzysztof J. Kurowski /redaktor naczelny/, Leonard Matuszewski, Anna Pilarska i Stefan Zwierzyński /redaktor techniczny/.

Numer zamknięto w grudniu 1984 roku.